

T Ü K Ö R T Ö R T É N E T

Ilse Aichinger

Ha majd kihúzzák ágyad a kórteremből, ha látod, hogy az ég zölddé válik, s meg akarod kímélni a káplánt a búcsúztató fáradoalmaitól, akkor érkezett el számodra a pillanat, hogy felkelj, miként a gyerekek, az ablakon át beragyogó reggeli fényben, titokban, hogy a nővér meg ne lásson — aztán gyorsan! . . .

De a káplán el is kezdte már, hallod a hangját, fiatal ember, buzgó, feltartóztathatatlan, már hallod beszélni. Hagyd, beszéljen csak! Hagyd, hogy kegyes szavait elmossa a sűrű eső. Sírod nyitva áll. Hagyd megrendülni heves önbizalmát, ez majd segítségedre lesz. Ha nyugton hagyod, végén azt sem tudja már, vajon elkezdte-e egyáltalán. És mivel nem tudja, jelt ad a halottvivőknek. Ők meg nem sokat kérdeznek, újra felhúzzák koporsódat. Leveszik a koszorút koporsód fedeléről, és visszaadják a fiatalembernek, aki lehorgasztott fejjel áll a sír szélén. A fiatalember átveszi koszorúját, zavartan kisimítja a szalagokat, egy pillanatra felemeli homlokát, s az eső néhány könnyecseppet ejt az arcára. Aztán megindul a menet, vissza a falak mentén. A csúnya kis kápolnában még egyszer meggyújtják a gyertyákat, a káplán elmondja a halotti imát, s az életbe bocsát. Hevesen kezét ráz a fiatalemberrel, s zavarában sok szerencsét kíván. Első temetése ez, s ezért fülig vörösödik. És még mielőtt tévedését helyrehozhatná, a fiatalember el is tűnt már. Mit tehet ilyenkor az ember? Ha már egyszer valaki egy gyászolónak sok szerencsét kívánt, nem marad más hátra, mint hazaküldeni a halottat.

Nem sokkal ezután a halottaskocsi koporsóddal újra a hosszú utcán halad felfelé. Jobbra-balra házak, s az ablakokban sárga nárciszok állnak, amelyeneket valamennyi koszorúba fonva megtalálhatunk, mitsem tehetünk ellene. Gyerekek szorítják arcukat a csukott ablakok

üvegéhez, esik, de egy közülük mégis kiszalad a kapun. Hátral a halottaskocsira függeszkedik, de lezavarják s hátra marad. A gyerek mindkét kezét szeme fölé tartva, dühösen néz utánatok. Mivel szórkosz az ember, ha már egyszer a temetőutcában lakik? Kocsid az utcakeresztveződésnél a zöld fényre várakozik. Valamivel gyengébben esik. Az esőcseppek a kocsí tetején táncolnak. Távolról széna illatozik. Az utcák frissen mosottak, az ég valamennyi háztetőn végigjártatja kezét. Kocsid merő udvariasságból kis ideig egy villamos mellett halad. A járdán két kisfiú fogad egymással, melyik jármű lesz a győztes. De aki a villamosra tett, veszteni fog. Talán figyelmeztethetnéd is erre, de hát ezért senki nem szállt ki még a koporsóból.

Légy türelmes. Nyár eleje van. A reggel mélyen az éjszakába nyúlik. Idejében célhoz értek. Még mielőtt besötétedik, s a gyerekek eltűnnek a járdáról, a kocsí a kórházudvarba kanyarodik; a hold egy sugara éppen a bejáratra hull. Hamarosan emberek jönnek, kiemelik koporsódat a halottaskocsiból. És a halottaskocsí vidáman hazahajt.

Az udvaron át, a hátsó ajtón keresztül koporsódat a halottaskamrába viszik. Odabenn ferdén, feketén emelkedve az üres ravatal várakozik rád, ráhelyezik a koporsót, és újra kinyitják, az emberek egyike káromkodik, a túl erősen bevett szöveget szidja. Ez az átkozott alaposág!

Rövidesen a fiatalember is megjön, visszahozza a koszorút, éppen ideje már. Az emberek elrendezik a szalagokat, s a koporsó elé teszik, a koszorú jó helyen van. Reggelre a hervadt virágok felfrissülnek és bimbókká zárulnak össze. Éjszakára magadra maradsz, csak a keresztel kezeid között, s még a nap folyamán sem igen háborgatnak. Később sohasem leszel már képes ily soká csendben feküdni.

Másnap a fiatalember újra eljön, s mert az eső most nem ajándékozta meg könnyekkel, csak üresen bámul, s ujjai közt sapkáját forgatja. Csak mielőtt a koporsót újra a deszkára helyezik, emeli kezét arca elé. Ekkor sírva fakad. Nem maradsz tovább a halottaskamrában. De hát miért sír akkor? A koporsó fedele csak lazán borul már föled, világos reggel van. A verebek vidáman csiripelnek. Nem tudják, hogy tilos felébreszteni a halottakat. A fiatalember, mintha poharak között lépdelne, a koporsóhoz megy. A szél hűvös és játékos, mint egy csintalan gyerek.

A házba visznek, s tovább a lépcsőn felfelé, hogy kivegyenek a koporsóból. Ágyadat frissen vetették meg. A fiatalember az ablakon át lebámul az udvarra, odalenn két galamb párizik, hangosan turbékolnak, a fiatalember undorral fordul el tőlük.

Közben már vissza is tettek az ágyba, a kendőt újra állad köré kötötték, s ez oly idegenné tesz téged. A férfi kiáltozni kezd és rádveti magát. Gyengéden elvezetik. „Csendet kérünk!”, áll mindenütt a falakon: a kórházak ez idő tájt túlsúfoltak, nem szabad túl korán felébreszteni a halottakat.

A kikötőben hajókürtök búgnak. Indulásra vagy érkezésre? Ki tudhatja? Csitt! Csendet kérünk! Ne ébresszük fel a halottakat, amíg nincs itt az ideje, a halottaknak könnyű az álmuk. De a hajók tovább üvöltenek. És később akarva, nem akarva le kell venniök az arcod köré kötött kendőt. Aztán megmosnak és kicserélik az ingedet, valaki

gyorsan szívedre hajol, sietve, amíg halott vagy még. Most már nincs sok idő hátra, s ezért a hajók hibásak. A reggel egyre sötétebb lesz. Kinyitják szemeidet, melyek fehéren ragyognak. Ezúttal semmit sem szólnak arról, milyen megbékélt látványt nyújtasz, ez hálistennek elhal az ajkukon. Várj még! Amíg el nem mennek. Senki se legyen tanúd, ezért még ma is megégetik az embert.

Egyedül hagynak. Annyira egyedül, hogy kinyitod a szemed, s a zöld eget látod, oly egyedül, hogy lélegzeni kezdesz, nehezen és hörgöve, mélyen, reszelősen, mint a hongonylánc, ha tengerbe bocsátják. feltápászkodsz, és anyád után kiáltasz. Milyen zöld az ég!

„A lázálom alábbhagy”, szól mögötted egy hang, „kezdődik a halálküzdelem!”

Ah, ők! Mit tudnak ők!

Most menj! Elérkezett a pillanat! Mindenkit elszólitottak mellőled. Menj, még mielőtt visszajönnek és suttogásuk újra felhangzik, menj le a lépcsőn, a portás mellett, át a reggelen, amely lassan éjszakává válik. A sötétben madarak kiáltoznak, mintha máris tombolni kezdene benned a fájdalom. Menj haza. Feküdj vissza saját ágyadba, még ha feldúlt is, s a rugók meg-megnyikordulnak alattad. Nemsokára egészséges leszel. Három napig kínlódsz csupán, s eközben teleiszod magad a zöld éggel, csak három napon át utasítod vissza a levest, amit a feletted lakó asszony hozott, a negyedik nap már elfogadod.

És a hetedik nap a nyugalom napja, a hetedik napon elmész hazulról. Fájdalmaid üldöznek, de az utat mégis megtalálsz. Először balra, azután jobbra, majd megint balra, keresztül-kasul a kikötő utcáin, melyek oly nyomorúságosak, hogy csakis a tengerhez vezethetnek. Még ha a fiatalember a közeledben lenne; de nincs melletted, koporsódban sokkal szebb voltál. Bár arcod még eltorzult a fájdalomtól, fájdalmaid tombolása alábbhagyott már. És most homlokodon újra kiütözközik a verejtek, nem, a koporsóban sokkal szebb voltál.

Az úton gyerekek golyóznak. Közéjük szaladsz, futsz, mintha keresnél valamit, de egyik sem a te gyereked. Hogyan is lehetne bármelyikük is a tiéd, amikor a kocsmá mellett lakó öregasszonyhoz igyekszel? Az egész kikötő tudja róla, miből telik neki pálinkára.

Máris az ajtóban áll. Az ajtó nyitva van, az öregasszony felédnyújtja piszkos kezét. Odabenn minden piszkos. A kandallón sárga virágok állnak, ugyanolyanok, mint amelyekből a koszorúkat is fonják, megint csak ugyanolyanok. És az öregasszony túlzottan szívélyes. És a lépcsők itt is recsegnek. A hajókürtök itt is üvöltenek, bárhová mész, mindenütt üvöltenek. Át- meg átjár a fájdalom, kiáltanod mégsem szabad. A hajók üvölthetnek, de te nem kiálthatsz. Add át az öregasszonynak a pálinkáralvót! Mikor először adtad át neki, mindkét kezével befogta a szádát. Egészen józan a sok pálinkától. Nem álmodik a meg nem születettekéről. Az ártatlan gyermekek nem merik bevádolni az égieknél, s a bűnösök sem teszik ezt. De te — te megteszed!

„Támaszd fel a gyerekeimet!”

Ezt senki sem követelte még az öregasszonytól. De te ezt kívánod. A tükröd erőt ad neked. A vak, légy pettyes tükröd megengedi, hogy azt kívánd, amit eddig még senki sem követelt.

„Támaszd fel, mert fellököm a sárga virágaidat, kikaparom a szemedet, feltépem az ablakot és kikiáltok az utcára, hogy mindenki meghallja, amit különben úgyis tud, kiáltani fogok és...”

Az öregasszonyt ekkor rémület fogja el. Nagy rémületében, a vak tükörben visszaverődve, eleget tesz kérdésednek. Maga sem tudja hogyan csinálja, de a vak tükörben mégis sikerül. Rettenetes félelem vesz erőt rajtad, újra tombolni kezd benned a fájdalom. De mielőtt kiáltanál, eszedbe jut a bölcsődal: „Gyermekeim, ó aludj már!” És mielőtt kiáltanál, a tükör újra letaszít a sötét lépcsőn, utadra bocsát, futni enged. Ne fuss túl gyorsan!

Jobb, ha felemeled tekinteted a földről, különben könnyen megeshet, hogy a nagy üres telek közelében, a hosszú palánk mentén haladva egy férfiba ütközöl, egy fiatalemberbe, aki kezében sapkáját forgatja. Erről ismered fel. Ugyanaz a férfi, aki utoljára koporsód mellett forgatta sapkáját, íme, megint itt van! Ott áll előtted, mintha nem is lett volna távol sohasem, a palánknak támaszkodik. A karjába esel. Szeme most is könnytelen, adj neki a tiedből. És végy búcsút tőle, még mielőtt belekarolnál. Búcsúzz el tőle! Nem fogsz megfedkezni erről, még ha ő el is felejtene: az elején kell búcsút venni. Még mielőtt együtt továbbmentek, ott a palánk mentén, az üres telek közelében kell mindörökre elválnotok egymástól.

Aztán továbbmentek. Van ott egy út, mely a szénraktárak mellett a tengerhez vezet. Hallgattok. Az első szóra vársz, átengeded neki, ne-hogy a tied legyen az utolsó. Vajon mit fog mondani? Gyorsan, amíg, a tengerhez nem értek, mely meggondolatlanságra csábít! Mit mond? Mi az első szava? Hát olyan nehezebbre esik beszélni, hogy dadogni kénytelen, s arra kényszerül, hogy tekintetét a földre süssse? Vagy csak a palánk fölé emelkedő szénhegyek vetnek árnyékot szemére, s borítják le sötét lepellet? Az első szó — végre kimondja: egy utca nevé-t mondja neked. Az utcát hívják így, ahol az öregasszony lakik. Hogyan, még mielőtt tudná, gyermeket vársz, máris az öregasszonyt emlegeti, még mielőtt megmondaná, hogy szeret, már az öregasszony-ról beszél? Csak nyugalom! Nem tudhatja, hogy már voltál az öreg-asszonymnál, persze, hogy nem tudhatja, hisz semmit sem tud a tükör-ről. De alighogy kimondta, el is felejtí már. Mindazt, amit tükörben mond az ember, el kell felejteni. És alig mondtad meg, hogy gyermeket vársz, máris titkolod újra. A tükör mindent visszatükröz. A szén-hegyek elmaradnak mögöttetek, a tengerhez értek, a láthatáron kérdések-ként úszó fehér csónakokat nézitek, maradjatok csendben, a ten-ger kiragadja ajkaitok közül a választ, a tenger mindent elnyel, amit még mondani akartok.

Ettől kezdve sokszor kimentek a tengerpartra, úgy, mintha csak onnan jönnének; úgy mentek haza, mintha otthonról távoznátok, s úgy távoztok, mintha hazatérnétek.

Mit suttognak körülöttek ezek itt, fehér főkötőikben? „Ez már a halálküzdelem!” Hagyd, beszéljenek csak.

Egy napon aztán halvány lesz az ég, annyira, hogy halványsága ragyogni kezd. Vajon van más ragyogás is ezen az utolsó halvány ra-gyogáson kívül?

Ezen a napon a vak tükör az elátkozott házat tükrözi. Elátkozottnak nevezik az emberek ezt a házat, mert rövidesen egészen összc-omlik, elátkozottnak hívják, mert nem találnak rá jobb elnevezést. De ez ne riasszon vissza benneteket. Ma elég halvány az ég. S mint az ég a maga halványságában, úgy vár rád e ház, mint kárhozat után az üdvösség. Sok nevetésnek könnyen sírás a vége. De te eleget sírtál. Bontsd ki hajkoszorúdat. Copfjaidat nemsokára úgys szabadon viselheted. Minden itt van a tükörben. S mindamögött, amit tesztek, zölden hullámozik a tenger. Mikor a házat elhagyjátok, előtettek terül el. Mire a betört ablakon át újra kibújtok, mindent elfeledtek. A tükör mindent megbocsát.

Ettől kezdve a fiatalember egyre azért nyaggat, menj be vele a házba. De buzgósága mind távolabb visz a helytől, s a tengerpart felé sodor. Vissza sem néztek többé. Az elátkozott ház mögöttetek marad. A folyó mentén mentek felfelé, lázatok szemben veletek árad, s lassan elszivárog belőletek. A fiú unszolása alábbhagy. És ebben a pillanatban, nem is vagy már hajlandó semmire, szégyellősebbek lesztek. Apály ideje van, a tenger visszahúzódik a partokról. Apálykor a folyók szintje is alábbszáll. Odaát a túlsó parton a fák koronái színüket változtatják. Fehér zsendelytetők álmodnak alattuk.

Most figyelj, a fiatalember hamarosan a jövőről kezd beszélni, sok gyerekről és hosszú életről, arca kigyúl a buzgalomtól. Tüze a tiedre is átragad. Vitakozni fogtok, fiúkat vagy lányokat akartok-e, s te inkább fiúkat kívánnál. A fiatalember cseréppel fedett házat szeretne, te pedig inkább... de már túl messze mentetek felfelé a folyó mentén. Félelem vesz erőt rajtatok. A túlsó partról eltűntek a zsendelytetők, már csak ligetek vannak ott, s nedves rétek. És itt? Ügyeljete az útra. Alkonyodik — józanul, mintha hajnal derengene. A jövő tovatűnt már. A jövő csupán egy út a folyó mentén, s a ligetek közé torkollik. Térjetek vissza.

És most mi lesz?

Három nap múlva már nem meri válladra tenni kezét. Újabb három nap után megkérdi, hogy hívnak, és te is megkérded őt. Ezután már egymás nevét sem tudjátok többé. Nem is kérditek már. Sokkal szebb is így. Vagy nem titkokra születtetek?

Most újra hallgatva mentek egymás mellett. Ha kérdez is valamit tőled, csak annyit, esni fog-e. Ki tudja? Mind idegenebbé váltok. Rég nem beszéltek már a jövőről. Egyre ritkábban látjátok egymást, de még mindig nem vagytok elég idegenek egymásnak. Várjátok, legyetek türelemmel. Egy napon ez is elérkezik. Egy napon már oly ismeretlen lesz számodra, hogy egy sötét utcában, egy nyitott kapu előtt hirtelen szeretni kezded. Mindennek megvan a maga ideje. Most van itt éppen.

„Már nem tart soká”, mondják mögötted, „mindjárt vége!”

De mit tudnak ők? Hátha most kezdődik minden?

Eljön a nap, amikor először látod őt. És ő is téged. Először, s ez annyit tesz: soha többé. De ne féljete. Nem kell elbúcsúznatok, rég megtettétek már. Milyen jó, hogy már túl vagytok rajta.

Oszi nap lesz, telve várakozással, hogy a gyümölcsök mind újra virággá váljanak, ilyen az ős, halvány füstjével, s árnyaival, melyek

üvegszilánkként ropognak lépteid alatt, akár lábaidat is összevághatnák, el is vágódsz rajtuk, mikor almáért a piacra küldenek; reménykedve, az öröm küszöbén esel el. Egy fiatalember siet segítségedre. Kabátját hanyagul vállára vetve viseli, nevetgél, sapkáját forgatja, s egy szót sem tud szólni. De nagyon boldogok vagytok ebben az utolsó fénysugárban. Megköszönöd a szívességét, fejed kissé hátraveted, fel-tűzött hajfonataid elszabadulva lehullanak. „Á”, szólal meg ekkor ő, „te talán még iskolába jársz?” Megfordul, és egy dalt füttyörszve továbbmegy. Így váltok el, anélkül, hogy még egyszer egymásra néz-nétek, minden fájdalom nélkül, nem is sejtve, hogy elváltok egymás-tól.

Most már újra kis öcséiddel játszol, velük sétálhatsz a folyó men-tén, a folyóparti úton az égerfák alatt; odaátrol a fehér zsindeleyte-tők látszanak, mint mindig, a fák koronái közt. Mit hoz a jövő? Fia-kat nem. Csak kis öccsöket, s fejed körül táncoló hajfonatokat, rep-ülő labdákat. Ne neheztelj ezért, ez legjobb, mit számodra tartogat. Kezdődhet az iskola.

Kissé túl nagy vagy még, a szünetben az iskolaudvaron még sor-ban kell járnod, suttognod kell, pírulnod és kacagnod ujjaid mögé rejtözve. De várj csak egy évig, s ekkor már újra kötelet is ugrálhatsz s kapkodhatsz a falon átnyúló ágak után. Az idegen nyelveket már megtanultad, de ennyivel nem úszhatod meg. Anyanyelved sokkal ne-hezebb ennél. Még nehezebb lesz írni és olvasni megtanulni, s a leg-nehezebb mindent elfelejteni. És míg az első vizsga során mindent tudnod kellett, a végén már semmit sem szabad tudnod. Vajon helyt-állsz-e? Képes leszel-e erre? Ha annyira félsz, hogy ki sem mered nyitni a szádát, úgy minden rendben lesz.

Kék sapkádát, amit általában az iskolás gyerekek viselnek, szög-re akasztod, és elhagyod az iskolát. Újra ősz van. A virágok már rég bimbókká zsugorodtak, a bimbók semmivé lettek, és a semmi újra gyümölcsé vált. Mindenütt kisgyerekek sietnek hazafelé, gyerekek, akik mint te is, levizsgáztak már. Egyiktek sem tud már semmit. Hazaérsz, otthon apád vár rád, öcsikéid hangosan kiáltoznak és haja-dat cibálják. Csendre inted őket és apádat vigasztalod. Nemsokára el-jön a nyár, a napok hosszúra nyúlnak. Aztán meghal az anyád. Apád-dal ketten hozzátok haza a temetőből. Három napig fekszik még, ser-cegő gyertyák közt, ahogy egykor te is feküdtél. Fújjátok el a gyer-tyákat, még mielőtt felébred! De így is megérzi a viasz szagát, fel-emeli kezét, s a pazarlás miatt panaszkodik. Aztán felkel és átöltö-zik.

Jó, hogy anyád meghalt, mert egyedül öcsikéiddel már nem boldo-gulnál tovább. Mégis, most itt van. Most mindenről ő gondoskodik és sokkal jobban megtanít játszani, ezt sohasem tudhatja elég jól az ember. Nem könnyű dolog ez. De még mindig nem a legnehezebb.

A legnehezebb lesz mégis elfelejteni beszélni, elszokni a járástól, gyámoltalanul gagyogni, a padlón mászkálni, s végül pólyába csa-varva élni. Legnehezebb lesz a sok gyengédséget elviselni és mindig csak nézni. Légy türelmes. Nemsokára minden jó lesz. Isten tudja a napot, amikor elég gyenge leszel.

Ez a nap a születésed napja. Világra jössz, szemed kitérül, majd újra behunyod a túl erős fényben. A fény átmelegíti tagjaidat, mozogni kezdesz a napfényben, itt vagy, élsz. Apád föléd hajol.

„Vége van”, mondják mögötted, „meghalt!”

Csitt! Hagyd beszélni őket!

Varga Zoltán fordítása